

УДК 821.161.2-1.09Власенко:398.3«Дзен

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.3.51>

ДЗЕН І ГУЦУЛЬСЬКА ВАТРА: ФІЛОСОФСЬКІ КОДИ В ЛІРИЦІ ВЛАСТИ ВЛАСЕНКО

DZEN AND HUTSUL BONFIRE: PHILOSOPHICAL CODES IN THE LYRICS OF VLASTA VLASENKO

Кузьма О.Ю.,

orcid.org/0000-0002-1590-1624

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри української літератури

Держаного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

У статті досліджено філософські коди поетичної збірки «Афини» (2021) сучасної української поетеси Власти Власенко (Богдани Ковалюк). Увагу зосереджено на інтерпретації двох ключових образів – дзену та гуцульської ватри – як філософських кодів, що репрезентують світоглядні основи її художнього мислення. У праці проаналізовано поетичні тексти, у яких східна категорія «дзен» співіснує з архетипом ватри як символом гуцульського міфосвіту. Вивчення філософського простору збірки «Афини» базується на різноаспектній методології – прийомах міфокритичного, культурно-історичного, психологічного, герменевтичного, феміністичного методів аналізу художнього тексту.

Завданнями статті є дослідити філософські коди поезії Власти Власенко на матеріалі збірки «Афини», розкрити художню інтерпретацію архетипів слов'янського міфосвіту, які в художньому світі авторки органічно взаємодіють з міфологемами східних віровчень, із універсальними культурними кодами.

Доведено, що поетичне мислення Власти Власенко формує оригінальний авторський міфосвіт. Твори письменниці – це яскравий приклад синтезу фольклорно-міфологічних традицій Прикарпаття із східними філософськими концептами. Образи дзену та гуцульської ватри функціонують як філософські коди, що репрезентують різні моделі буття, способи осягнення світу й себе. Наголошено, що вірші Власти Власенко демонструють новаторський підхід до творчої модифікації міфологічних систем, до трансформації фольклорних мотивів у художньо-філософські узагальнення.

Поетичні тексти зі збірки «Афини» демонструють візіонерський тип художнього мислення поетеси і є відображенням смислбуттєвих пошуків людини початку XXI століття. Творчість письменниці, таким чином, постає як знакове явище сучасного українського літературного процесу, у якому поєднано етнічну ідентичність із універсальними філософськими смислами. Збірка «Афини» Власти Власенко є вагомим внеском у сучасну українську поезію, а її інтерпретація відкриває перспективи для майбутніх ґрунтовних літературознавчих та культурологічних досліджень.

Ключові слова: сучасна поезія, Власта Власенко, філософські коди, міфологізм, художнє мислення, дзен, гуцульський міфосвіт, символіка стихій, поетичний ритуал.

The article examines the philosophical codes of the poetry collection *Afyny* (2021) by contemporary Ukrainian poet Vlasta Vlasenko (Bohdana Kovaliuk). The focus of this study is to interpret two key images—Dzen and the Hutsul bonfire—as philosophical codes that represent the worldview foundations of her artistic thinking. The present study analyses poetic texts in which the Eastern «Dzen» category coexists with the bonfire (*vatra*) archetype as a symbol of the Hutsul mythological world. The study of the philosophical space of the collection «*Afyny*» is based on a multifaceted methodology – techniques of mythocritical, cultural-historical, psychological, hermeneutic, and feminist methods of analysing artistic texts.

The objectives of this article are to examine the philosophical codes of Vlasta Vlasenko's poetry based on the collection «*Afyny*» and to reveal the artistic interpretation of the archetypes of the Slavic mythological world, which in the author's artistic world interact organically with the mythologems of Eastern beliefs and universal cultural codes.

It has been proven that Vlasta Vlasenko's poetic thinking forms an original authorial mythological world. The writer's works serve as a prime example of the synthesis of the folklore and mythological traditions of the Carpathian region with Eastern philosophical concepts. The images of Dzen and Hutsul bonfires function as philosophical codes representing different models of being, ways of understanding the world, and oneself. It is emphasised that Vlasta Vlasenko's poems demonstrate an innovative approach to creatively modifying mythological systems and transforming folklore motifs into artistic and philosophical generalisations.

The poetic texts from the collection «*Afyny*» demonstrate the poet's visionary artistic thinking and reflect the existential quests of people at the beginning of the XXIst century. The writer's work thus emerges as a significant phenomenon in contemporary Ukrainian literature, combining ethnic identity with universal philosophical meanings. Vlasta Vlasenko's collection «*Afyny*» is a substantial contribution to contemporary Ukrainian poetry, and its interpretation opens up prospects for future in-depth literary and cultural studies.

Key words: contemporary poetry, Vlasta Vlasenko, philosophical codes, mythologism, artistic thinking, Dzen, Hutsul mythology, symbolism of the elements, poetic ritual.

Постановка проблеми. Для сучасного літературного процесу характерною є тенденція до філософізації поетичного мислення, до син-

тезу етнокультурних архетипів із універсальними світоглядними моделями. Одним із яскравих прикладів такого художнього синтезу є поетична

збірка «Афини» Власти Власенко (Богдани Ковалюк), що вийшла друком у львівському «Видавництві Старого Лева» у 2021 році. Лірика Власти Власенко постає як простір смислосте-тевих пошуків, у якому фольклорно-міфологічні мотиви трансформуються в глибокі філософські узагальнення, а символіка стихій набуває значення поетичних кодів буття. На слушне переконання Уляни Галич, поетеса – «розробниця не надто поширеного в українському поетичному дискурсі напрямку своєрідного фольклорно-міфологічного реалізму, заснованого на етнічній традиції та особистих авторських напрацюваннях» [5]. Книжка віршів «Афини» постає як новаторське естетичне явище й заслуговує на особливу увагу як феномен, що відкриває нові горизонти для літературознавчого осмислення сучасної поезії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Лірика Власти Власенко, представлена двома збірками «Згарди» та «Афини», ще в процесі концептуального літературознавчого вивчення. Ґрунтовний аналіз поетичної книжки «Згарди» здійснив Роман Голод [6], який спостеріг прикметні ознаки художнього стилю письменниці. На його думку, «це передусім автентика, етноестетика, етнографізм, фольклорні вкраплення, образність народної демонології, локальний колорит, діалектизми. Усі ці характеристики, які правовірний борець із традиціями національного літературного процесу неодмінно зачислив би до так званого народницького дискурсу, отримують нову якість художньої сугестії, поєднуючись із модерними елементами красного письма, такими як фентезійність, готичність, кінематографічні ефекти, монтаж, потік свідомості, герметичність» [6, с. 119]. Справді, можна погодитися з дослідником, що локальний колорит, фольклорно-міфологічні звучання поезії Власти Власенко органічно взаємодіють із питомими рисами постмодерністської естетики – герметичністю, кінематографічністю поетичної структури, наявністю містичних компонентів, що увиразнюють художню стилістику авторки.

Загалом поетику творчості Власти Власенко простежено, зокрема, у критичному есеї Нестора Чира [8], рецензії на збірку «Афини» Уляни Галич [5] та ін. Ключ до розуміння філософських кодів лірики Власти Власенко подає Уляна Галич, яка слушно зауважує, що унікального шарму поезії авторки «надає глибинне занурення в питому семантику карпатських гір, акцент на особливій діалектології мовлення, невимущена інтеграція сучасного урбаністичного простору в автентичну гуцульську реальність, пронизану тремкими, понадчасовими візіями та інтроспек-

тивними малюнками» [5]. Ми також зверталися до вивчення міфологізму збірки «Афини» і прийшли до висновку, що поезія Власти Власенко «спирається на фольклорно-міфологічні традиції Прикарпаття, має філософське підґрунтя й культурологічну спрямованість. Вірші поетеси складають собою самобутню поетичну систему і творять оригінальний авторський міфосвіт» [7, с. 68].

Джерелом розуміння поетично-філософських кодів лірики Власти Власенко стали й інтерв'ю з авторкою [2; 3; 4].

Постановка завдання. Завданнями статті є дослідити філософські коди поезії Власти Власенко на матеріалі збірки «Афини», розкрити художню інтерпретацію архетипів слов'янського міфосвіту, які в художньому світі авторки органічно взаємодіють з міфологемами східних віровчень, із універсальними культурними кодами. Увагу зосереджено на інтерпретації двох ключових образів – дзену та гуцульської ватри – як філософських кодів, що репрезентують світоглядні основи художнього мислення поетеси.

Методологія дослідження базується на прийомах міфокритичного, культурно-історичного, психологічного, герменевтичного та феміністичного методів, що дозволяє комплексно осмислити філософські коди лірики Власти Власенко.

Виклад основного матеріалу. У поетичній збірці «Афини» виразно простежується прагнення Власти Власенко поєднати глибинні пласти української етнокультури з універсальними моделями світової міфології. Книжку авторки можна розглядати як оригінальний естетичний проєкт, що відкриває нові горизонти для осмислення сучасної української лірики. Художній світ «Афин» поєднує в собі жіночу чуттєвість і філософські узагальнення, національні традиції та сучасні інтелектуально-духовні тенденції, інтимне, особистісне й універсальне, вселюдське. Символічною є назва збірки: афини – дикі карпатські ягоди, які потребують наполегливості, щоб їх зібрати, – наскрізна метафора творчості, адже поезія тут мислиться як духовне сходження, як відкриття внутрішніх сенсів, що вимагає від читача зосередженості й роботи душі. Поетичні тексти збірки «Афини» – немов метафоричний «кошик», наповнений ягідками – майстерними художніми образами, що разом творять гармонійний мистецький ландшафт. Природа Карпат є не тільки географічним тлом лірики поетеси, а й уособленням духовного шляху, де людина пізнає себе, відкриває в собі нові якості. Лірична героїня збірки постає як провідниця в простори етнокультурної пам'яті. Авторка майстерно вибудовує

художню образність на перехресті етнічних архетипів і сучасних світоглядних пошуків. Вона творить власну поетичну філософію буття. І в цьому контексті на особливу увагу заслуговують два наскрізні образи, що формують концептуальне ядро збірки «Афини» – гуцульська ватра (як інваріант архетипу вогню) і дзен (як світоглядний концепт східної філософії). Саме вони репрезентують світоглядні орієнтири Влади Власенко, стаючи філософськими кодами її лірики.

Розгорнутою метафорою людського буття є поезія «То не ми...»:

*то не ми
гримимо тут думками й кістками
то секунди-хвилини-години-роки
ешелонами йдуть до одної ріки
не спиняючись йдуть до одної води...
і якісь поїзди
нас ковтають і наші тіла
приставляючи нам до чола
двох панів
трьох богів
і чотири пістолі* [1, с. 30].

У цитованій поезії постає напруга між механічною течією часу й історії та інтимною присутністю природи, яка самотніми мазками на контрасті виринає наприкінці вірша: «*лиш косичиться ліс / такий файний ожиниовий ліс / і бджола на квітках / п'є покрадені випадком долі*» [1, с. 30]. Перерахування «секунди-хвилини-години-роки», що «ешелонами йдуть до одної ріки», творить відчуття невпинного прискорення життєвого циклу, де час уподібнюється до військового транспорту – мобілізованого, обтяженого історичною агресією (образ зброї – «чотири пістолі»). Образ річки перегукується з гераклітівською філософією, а також із дзенівським досвідом миті, де кожен момент буття унікальний, але водночас підпорядкований спільній течії життя. Така подвійність сенсів створює екзистенційне напруження між безвихіддю та можливістю віднайти смисл у конкретній миті свого існування (образ файного ожиниового лісу – це своєрідний ментальний «якір» такої миті). Образ потягів, які «ковтають наші тіла», і перелік «двох панів, трьох богів і чотирьох пістолів» – це не лише постмодерністська іронічна гра з числами, а й викриття механізму влади над людиною. Людське тіло редукується до об'єкта, підкореного історичній механістичній машині. Числа є й символом раціоналізованого світу, у якому живі чуття вимкнені, а є біг у бездушному ритмі «секунди-хвилини-години-роки».

Та попри фіксацію ознак техногенної цивілізації лірична героїня вихоплює поглядом образ

рідного карпатського ожиниового лісу, що «*косичиться*» [1, с. 30]. Саме ця виразна художня деталь наділена дзенівською силою: у сакральному просторі природи можна знайти опору й відчуття своєї присутності у світі. Бджола, яка «*п'є покрадені випадком долі*», уособлює собою насолоду миттю. У такому жесті – дзен-код вірша: не протистояти машинному/техногенному світу силою, а навчитися існувати у малій миті, де можна зберегти себе, не втратити здатність відчувати живий потік життя. Гуцульський колорит, закладений у слові «файний» і в образі ожиниової гушавини, уводить інший рівень опору: локальний, архаїчний, корінний. Вірш «То не ми...», на нашу думку, можна віднести до жанру екофілософської лірики. Влада Власенко актуалізує проблему виживання у світі, де історія діє як машина насильства. Їй протиставляється ідея споглядання природи, повернення до первісних джерел буття, до своєї самості.

Яскравим прикладом поєднання медитативності з гуцульською архетипною образністю є поезія «От і осінь...»: «*от і осінь... пахнуть перші крила / гусне перша бузькова імла, / відреклися ті, що я любила, / і забули ті, ким я жила... / камінь в камінь сиплються фасади, / дим за димом вежі у диму... / жінко, жінко, нащо тої правди, / що тобі судилося на тьму... <...> будеш знати все, що маєш знати, / і в часи заплаканих трембіт / ти життя захочеш обійняти / на отаві, пахнучій як світ...*» [1, с. 20]. Текст відкривається осіннім мотивом, що символізує собою зміну, очищення, відпущення. Осінь стає станом внутрішнього переходу, коли «пахнуть перші крила». Ця метафора – «пахнуть перші крила» – натякає на близьку присутність невидимого, на тонке відчуття змін, підкреслює готовність до злету, до екзистенційного прозріння. Втрата близьких, згадана в рядках «*відреклися ті, що я любила, / і забули ті, ким я жила*», трактується не як трагедія, а як усвідомлене прийняття, звільнення від прив'язаностей, що перегукується із дзенівським принципом відсторонення від емоційних залежностей. Архітектоніка вірша побудована на чергуванні образів руйнування («*камінь в камінь сиплються фасади*», «*дим за димом вежі у диму*») з інтимними закликами до жінки, яка постає у всій своїй чуттєвій красі. Тілесність жінки не є об'єктом еротизації, а швидше за все суб'єктом сакральної взаємодії зі всесвітом, природою: «*жінко, сядь у запашиї отаві, / і, заклавиши руки за зірки, / спи, бо тут ніхто не скаже правду, / ліпше чуй, як в темряві ночей / з неба стиглі грона винограду / доторкнуться до твоїх грудей, / як захланно вигини і ноги / схочуть*

повторити небеса / і підуть, не знаючі дороги, / і прийдуть, несучі чудеса...» [1, с. 20]. Ця тілесність не протиставляється духові, а є його продовженням, як у гуцульській традиції, де тіло – храм, а чуттєвість – форма єднання з природою. Образи «білий місяць», «запах меду», «теплі сорочки» – це дзенівські коди побутової святості, де прості речі набувають метафізичного значення. Власта Власенко формує свою поетичну філософію на основі промовистих етнічних образів та деталей. Образ трембіти – гуцульського інструмента, який сповіщав про народження й смерть людини, – є кульмінацією поетичної теми вірша. Обійняти життя «в часи заплаканих трембіт» – означає прийняти біль як частину земного шляху. Останні рядки вірша поєднують дзенівське прийняття моменту з глибиною етнокультурної пам'яті. Це не втеча від болю, а перетворення його на силу, на бажання бути живою в усіх проявах буття.

В одному з інтерв'ю Власта Власенко зізналася, що поезія для неї – «це еклектика почуттів, знань, лексики, інтелекту і, що головне, це – дар, вроджене, талант. Тобто, це внутрішній кінематограф, процес, в якому працює все одразу: і музика, і слова, і візуальні ряди, і настрої, і атмосфера... Це процес творення, це момент, коли можна зрозуміти будь-якого Бога, коли він творить» [3]. Саме ця авторська формула – «внутрішній кінематограф», де працює все водночас: музика, слова, образи, настрої, – дозволяє глибше осягнути поетичну тканину вірша «Спинися при ватрі – дивися впритул...». Цей текст будується на межі містичного й історичного, особистого й колективного, де ватра постає священним місцем об'явлення й випробувань, місце, де ти оголений до самої суті: «спинися при ватрі – дивися впритул: / сидять коло ватри непрошені гості, / а ти в собі чуєш притишений гул – / то з гір опускаються ангели злості. / і коні сідлає їх тиха чота, / вони повернулись, крило – на затвори, / їх кров під ногами ще тепла й свята, / і гори за ними стоять, як собори, / їх пера схрестились, як гострі ножі, / їх дихання – грань, їхні німби зі сталі, / їх пам'ять уперлась у очі чужі / і доброю більше ніколи не стане...» [1, с. 20]. Ватра в аналізованій поезії постає як межовий простір, де зустрічаються «непрошені гості» – темні ангели, воїни з «німбами із сталі», які втратили здатність бути добрими. Фраза «непрошені гасдами стали» є метафорою колонізації, духовного насильства. Світлоносні істоти з біблійної традиції постають у ролі месників, янголів злості. Заклик «дивися впритул» змушує зосередитися на теперішній миті, навіть якщо вона викликає страх, тривогу.

Це суворе «тепер», зустріч із вогнем правди. Традиційно образ ватри – це символ колективного тепла, ритуалу, розмови. Але у вірші ватра втрачає призначення об'єднання, відчуття спільного дому. Саме біля ватри лірична героїня мусить визнати правду: «дивися впритул, бо дванадцята бо / ця ніч може бути для тебе остання, / бо правда про бога не вища як бог / і цінь не темніша як ніч на світанні. / ти маєш почути: ідуть неспроста, / вони повернулись – крило на затвори, / і коні сідлає їх тиха чота, / і ти свого з ними під ранок виводиш» [1, с. 52–53]. Ватра постає як місце деміфологізації, де руйнуються всі попередні уявлення і залишається тільки загострена присутність у моменті.

Поетика вірша наскрізь апокаліптична й насичена воєнними образами: кінна чота ангелів, кров під ногами, «змійні зіниці, як дим револьвера». Ці візії створюють атмосферу катастрофи, у якій суб'єкт лірики стає не тільки жертвою, але й учасником. У поезії Власта Власенко поєднує кілька пластів символіки. З одного боку, – це гуцульська образність (ватра й гори, що стоять, «як собори»), з іншого, – апокаліптична картина, що виводить на універсальний рівень боротьби добра і зла. Дзенівський заклик «дивися впритул» закликає до зосередженості, дисциплінує свідомість у межових ситуаціях буття. Вірш «Спинися при ватрі – дивися впритул...» – це глибоко метафоричний текст, насичений архетипними, філософськими, екзистенційними кодами, що поєднує в собі гуцульську міфопоетику з апокаліптичним світобаченням.

Після апокаліптичної напруги вірша «Спинися при ватрі – дивися впритул», де художній простір наповнений образами втрати, вторгнення і сакрального зламу, поезія «Внутрішній Будда не хоче творитись...» відкриває іншу поетичну площину – інтимну, постмодерністськи-іронічну, психотерапевтичну, але не менш філософську. Якщо ватра – це зовнішній вогонь, що випробовує на внутрішню правду й духовну міцність, то Будда в названому вірші – це внутрішній священний вогонь, але поданий через людську версію сакрального: «внутрішній Будда не хоче творитись, / внутрішній Будда у буді ночує, / каже: та ну тебе, як з тобов жити, / внутрішній Будда відверто нервує. / я обіцяю закрити гештальти, / я підгодовую Будду елітно. / Зможу, говорю, відсутньою стати, / Зможу пройти між людей непомітно. / Внутрішній Будда димить самокрутку, / Більше не вірить, махає рукою, / Падають сливи на Буддину будку – / тішиться Будда, що трохи спокою» [1, с. 68].

Будда постає як персонаж із людськими слабкостями, іронією, нервовістю. Він змальований у просторі буденності («у буді ночує», «димить самокрутку», «тішиється <...>, що трохи спокою»). Це своєрідна постмодерністська деконструкція традиційного сакрального образу, але не з метою зниження символіки постаті Будди, а щоб показати, що шлях духовної концентрації, творчого пориву, час уважного споглядання життя й гармонії, шлях дзену не є «позалюдським», він завжди максимально занурений у реальність, завжди розгортається в реальних психологічних і тілесних станах. У вірші поєднано психоаналітичну рефлексію, постмодерну іронію та деконструкцію сакрального. Внутрішній Будда – свідок кризи, втоми, тимчасової паузи у творчому проявленні. Таким чином, вірш «Внутрішній Будда не хоче творитись...» постає як особистісна поетична рефлексія Власти Власенко, у якій авторка майстерно поєднує філософські коди дзену з побутовими деталями. Це текст не про втрату віри, творчого вогню, а швидше він як легалізація права на втому, на спокій і внутрішню тишу, на своєрідне «intermezzo» у плині буття.

Висновки. Отже, художнє мислення Власти Власенко формує оригінальний авторський міфосвіт. Твори письменниці – це яскравий приклад синтезу фольклорно-міфологічних традицій Прикарпаття із східними філософськими концептами. Образи дзену та гуцульської ватри функціонують як філософські коди, що репрезентують різні моделі буття, способи осягнення світу й себе. Вірші Власти Власенко демонструють новаторський підхід до творчої модифікації міфологічних систем, до трансформації фольклорних мотивів у художньо-філософські узагальнення.

Поетичні тексти зі збірки «Афини» виявляють візіонерський тип художнього мислення поетеси і є відображенням смислбуттєвих пошуків людини початку ХХІ століття. Творчість письменниці, таким чином, постає як знакове явище сучасного українського літературного процесу, у якому поєднано етнічну ідентичність із універсальними філософськими смислами. Збірка «Афини» Власти Власенко є вагомим внеском у сучасну українську поезію, а її інтерпретація відкриває перспективи для майбутніх ґрунтовних літературознавчих та культурологічних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Власенко Власта. Афини: поезія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 248 с.
2. Власта Власенко: «Діалект сам по собі – потужна, майже первісна енергетика» *Галицький кореспондент*. 2021. 1 квітня. URL: <https://gk-press.if.ua/vlasta-vlasenko-dialekt-sam-po-sobi-potuzhna-azh-majzhe-pervisna-energetyka/>
3. Власта Власенко: «Книжка – як дітвак, а поет – як породілля...» *Вікна*. 2018. 26 червня. URL: <https://vikna.if.ua/news/86576/view>
4. Вірші з афинами і голос дрімби: Власта Власенко презентувала книжку поезій *Сайт видавництва Старого Лева* 2021. 22 вересня URL: <https://starylev.com.ua/news/virshi-z-afynamy-i-golosom-drymby-vlasta-vlasenko-prezentovala-knyzhku-poeziy>
5. Галич У. На дні карпатського океану *Збруч*. 2021. 28 січня URL: <https://zbruc.eu/node/110277>
6. Голод Р. Дефіцитні «Зґарди» (Власта Власенко. Зґарди) *Слово і час*. Київ, 2019. № 8. С. 118–123.
7. Кузьма О. Міфологізм збірки «Афини» Власти Власенко *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2023. Випуск 1 (49). С. 64–70.
8. Чир Н. «Я – підкорена миттю краплина тривоги...» (короткий есей про поетичну творчість Богдани Ковалюк до її 40-річного ювілею) *Народна воля*. 2011. 28 листопада. URL: <http://volya.if.ua/2011/11/ya-%E2%80%93-pidkorena-myttyu-kraplyna-tryvohy/>

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025